

Νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία Σκέψεις για τα θέματα Το Θέμα Β

Επαναλαμβάνουμε από την 1^η δημοσίευση ότι οι επισημάνσεις και οι όποιες «λύσεις» ή οδηγίες συνθέτουμε έχουν προκύψει μέσα από τη τριετή τριβή μας με τα νέα προγράμματα, την παρακολούθηση ποικίλων ημερίδων και σεμιναρίων, την επίμονη και συχνά επίτονη συζήτηση με συναδέλφους, οι οποίοι, επίσης, μοχθούν μέσα στις πραγματικές συνθήκες της τάξης. Τέλος, πολλές από αυτές τις απόψεις, οδηγίες κ.λπ. έχουν διαμορφωθεί στο πλαίσιο συζητήσεων στον ιστότοπο agathi.pbworks.com.

Το Β θέμα των εξετάσεων

Το Β θέμα είναι το πιο πολύπλοκο διότι:

- αποτελείται από τρία διαφορετικά ερωτήματα και το ένα από τα τρία μπορεί να διαιρείται σε δύο υποερωτήματα
- αφορά το 40% της συνολικής βαθμολογίας, επιμερισμένο στα ερωτήματα: **αλλιώς τα δύο από τα τρία ερωτήματα του Β θέματος ισοδυναμούν, το καθένα, με το Α αλλά και με το Γ θέμα** (15 μονάδες).
- προβλέπεται ένα μεγάλο εύρος ερωτήσεων, αφού ελέγχονται ποικίλες ικανότητες του/της υποψηφίου:
  - να αντλεί πληροφορίες από τα κείμενα αναφοράς
  - να κατανοεί – ερμηνεύει τα κείμενα αναφοράς
  - να αξιολογεί και να κρίνει ιδέες και απόψεις
  - να ανταποκρίνεται σε φαινόμενα και ζητούμενα γραμματικοσυντακτικά, δομικά/οργανωτικά, σημασιολογικά κ.λπ.
  - να αξιοποιεί θεωρητικό υλικό από τα εγχειρίδια παλαιότερα και νεότερα (τα τεύχη του Έκθεσης – Έκφραση, το γλωσσάρι, τη Γραμματική του Γυμνασίου κ. ά)
- κάποια από τις ερωτήσεις μπορεί να είναι κλειστού τύπου (Σ/Λ, πολλαπλής επιλογής) με τεκμηρίωση από τα κείμενα αναφοράς

Σύμφωνα με το ΦΕΚ (1441/ 2019) αξιολόγησης:

«Το δεύτερο θέμα σχετίζεται με τα μη λογοτεχνικά κείμενα και αναλύεται σε τρία ερωτήματα, διαφορετικά μεταξύ τους, με δυνατότητα κάποιο/ κάποια από αυτά να είναι κλειστού τύπου και με ενδεχόμενη αιτιολόγηση της απάντησης. Ένα από αυτά μπορεί να διαιρείται σε δύο υποερωτήματα.

Τα ερωτήματα σχετίζονται με:

- α) την αξιοποίηση του πλαισίου των κειμένων (κοινωνικού, ιστορικού, πολιτιστικού, του χώρου και του χρόνου) με σκοπό την κατανόηση των λόγων και των ενεργειών των υποκειμένων (ατομικών και συλλογικών) που αναφέρονται στα κείμενα, και των σχέσεων μεταξύ τους [...]*¹
- β) τον εντοπισμό και την ερμηνευτική προσέγγιση σκοπών, στάσεων, βασικών θέσεων και προθέσεων του συντάκτη / συντακτών των κειμένων, καθώς και την τεκμηρίωση της βασικής ιδέας του κειμένου,*
- γ) την αξιολόγηση της συνάφειας ιδεών, επιχειρημάτων, τίτλων, υπότιτλων, εικόνων κ.ά. με μια θέση, άποψη ή ζήτημα που θέτει το κείμενο και της αποδεικτικής τους αξίας,*

¹ Η ρύθμιση φαίνεται να έχει μείνει από προηγούμενο ΦΕΚ που προέβλεπε δυνατότητα εξέτασης του λογοτεχνικού κειμένου, πέρα από το Γ θέμα, και στο Α και στο Β θέμα.

δ) τον εντοπισμό και τη συσχέτιση συγκεκριμένων κειμενικών δεικτών που οργανώνουν το κείμενο ως σημασιοδοτημένη κατασκευή –δηλαδή, οι μαθητές/τριες να εντοπίζουν μέσα στο κείμενο δείκτες (π.χ. λεξιλόγιο, ρηματικά πρόσωπα, στίξη, εκφραστικά μέσα, τρόπους σύνταξης, κ.ά.) και να αναγνωρίζουν τη λειτουργία τους στο κείμενο,

ε) την αναγνώριση και την ερμηνευτική προσέγγιση του τρόπου σύνδεσης και οργάνωσης ιδεών, προτάσεων, παραγράφων ή διαφόρων σημειωτικών τρόπων σε ένα κείμενο, αφού λάβουν οι μαθητές και οι μαθήτριες υπόψη το επικοινωνιακό πλαίσιο και τα κοινωνικά συμφραζόμενα,

στ) τη σύγκριση των μη λογοτεχνικών κειμένων ως προς τις θέσεις, τον τρόπο πραγμάτευσης του θέματος, την πειστικότητα, την αποτελεσματική μετάδοση του νοήματος κ.α.

Το δεύτερο θέμα βαθμολογείται με 40 μονάδες, που επιμερίζονται σε κάθε ερώτημα ανάλογα με τη βαρύτητά τους (15+15+10). Τα υποερωτήματα, επίσης, βαθμολογούνται ανάλογα με τη βαρύτητά τους.

Προσθέτουμε επιλεκτικά –που σημαίνει όχι εξονυχιστικά- και συγκριτικά:

α) τις συμπληρωματικές οδηγίες του ΥΠΑΙΘ, Ιανουάριος 2020

β) τις αντίστοιχες συμπληρωματικά οδηγίες ΥΠΑΙΘ, Οκτώβριος 2020

Οι οδηγίες παρουσιάζονται συγκριτικά. Για να διευκολύνεται η ανάγνωση ό,τι αφορά τις οδηγίες του Οκτωβρίου γράφεται με κόκκινο χρώμα.

Ερωτήσεις, συμβατές με το 2^ο θέμα, περιέχονται και σε ποικίλα θεσμικά κείμενα. Περιοριζόμαστε στις οδηγίες για λόγους οικονομίας της δημοσίευσης.

Για το δεύτερο θέμα διευκρινίζονται τα εξής:

α. (Ιανουάριος 2020) Με τα ερωτήματα που περιέχονται στο δεύτερο θέμα οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να εντοπίσουν, να συσχετίσουν, να ερμηνεύσουν ή και να αξιολογήσουν κειμενικούς δείκτες, στοιχεία του κειμένου (περιεχόμενο - νόημα, δομή και ύφος/γλώσσα), στη μεταξύ τους συνάφεια και στη σχέση τους με το περιεχόμενο (εισαγωγικό σημείωμα του κειμένου, τίτλο, συγγραφέα, χρόνο έκδοσης κ.λπ.), την επικοινωνιακή κατάσταση και το συγκεκριμένο² του/της συγγραφέα και του/της αναγνώστη/τριας.

(Οκτώβριος 2020): Λείπει αυτή η αναφορά)

β. (Ιανουάριος 2020) Δε δίνονται ερωτήματα που στηρίζονται σε μεταγλωσσικούς όρους ή ζητούν την αναπαραγωγή τους (π.χ. τρόποι ανάπτυξης παραγράφου, χαρακτηρισμοί συλλογισμών ως προς τη μορφή ή τη συλλογιστική πορεία, χαρακτηριστικά κειμενικού είδους, τροπικότητα, ονοματοποίηση κ.ά.). [...] Οι μαθητές και οι μαθήτριες χρήσιμο είναι να εξοικειωθούν με τις γνώσεις που περιέχονται στο γλωσσάρι, να τις χρησιμοποιούν λειτουργικά ως εργαλεία ανάλυσης των κειμένων, προκειμένου να αντιλαμβάνονται τον ρόλο που έχουν στη διαμόρφωση του νοήματος. Υπ' αυτή την έννοια οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορούν να αξιοποιούν – δυννητικά και όχι αποκλειστικά - τους μεταγλωσσικούς όρους που τους/τις βοηθούν στη σαφέστερη διατύπωση της απάντησής τους.

- Για παράδειγμα στην ερώτηση: «Με ποιους τρόπους νομίζετε ότι ο συγγραφέας επιχειρεί να πείσει ή να επηρεάσει τους αναγνώστες του;», δεν απαιτείται οι μαθητές και οι μαθήτριες να αναφερθούν ονομαστικά μόνο στους τρόπους και τα μέσα πειθούς (ανακαλώντας μόνο τυπικά τη σχετική ορολογία), αλλά να αποδείξουν πώς ο συγγραφέας χρησιμοποιεί επιχειρήματα, στατιστικές, μελέτες, παραδείγματα, απόψεις ειδικών, περιγραφή και αφήγηση γεγονότων ή/και κατάλληλες γλωσσικές επιλογές, προκειμένου να πληροφορήσει/ να συγκινήσει/ να προβληματίσει/ να διαμαρτυρηθεί κ.ά., αντλώντας στοιχεία και παραπέμποντας στο κείμενο.
- Τα παραπάνω ισχύουν και για τη γλώσσα του κειμένου. Είναι δυνατή η συσχέτιση της λειτουργίας μιας ή περισσοτέρων λέξεων ενός κειμένου ως προς το επικοινωνιακό αποτέλεσμα που δημιουργούν στον αποδέκτη (μαθητή/-ήτρια). Επίσης, με την αναζήτηση συνωνύμων λέξεων ή φράσεων μπορεί να γίνει ο μετασχηματισμός των χωρίων στο ίδιο ή διαφορετικό υφολογικό επίπεδο.

(Οκτώβριος 2020) Δεν δίνονται ερωτήματα που στηρίζονται σε μεταγλωσσικούς όρους ή ζητούν την αναπαραγωγή τους (π.χ. τρόποι ανάπτυξης παραγράφου, χαρακτηρισμοί συλλογισμών ως προς τη μορφή ή τη συλλογιστική πορεία, τροπικότητα, ονοματοποίηση κ.ά.). Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να διδάσκονται οι

² το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτισμικό πλαίσιο

μεταγλωσσικοί όροι, όπως και βασικές λεξιλογηματικές γνώσεις, τις οποίες οι μαθητές και οι μαθήτριες ήδη γνωρίζουν από προηγούμενες τάξεις και τις αξιοποιούν, προκειμένου να διαβάσουν κριτικά ένα κείμενο και να παράγουν αποτελεσματικά κείμενα. Για αυτό τον σκοπό, καλό είναι να αξιοποιηθεί διδακτικά και το «Γλωσσάρι», κατά την κρίση του/της εκπαιδευτικού, καθώς περιέχει γνώσεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλεία ανάλυσης των κειμένων, στο πλαίσιο της κειμενοκεντρικής και επικοινωνιακής διδακτικής προσέγγισης.

β. Το γεγονός ότι δεν δίνονται ερωτήματα που στηρίζονται σε μεταγλωσσικούς όρους δεν σημαίνει ότι τέτοιοι όροι δεν μπορούν να τεθούν σε ερώτημα με διαφορετική διατύπωση, σαφή για τον μαθητή και τη μαθήτριά, με το οποίο ζητείται ο συσχετισμός ενός μεταγλωσσικού όρου με το θέμα, την πρόθεση του πομπού, το είδος του κειμένου κ.ά. Παράδειγμα: «Μετά από 3 χρόνια διπλωματικών προσπαθειών και μια παγκόσμια εκστρατεία του WWF σε συνεργασία με πολλές άλλες οργανώσεις, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε χτες ψήφισμα κατά του παράνομου εμπορίου άγριων ζώων.» Στο παραπάνω χωρίο του κειμένου να εντοπίσετε δύο περιπτώσεις χρήσης ονοματικών συνόλων αντί για προτάσεις με ρήματα και να κάνετε τις απαραίτητες αλλαγές σε σύνταξη και σειρά των λέξεων, υποθέτοντας ότι θα ξεκινήσετε με τη φράση «Ψήφισμα κατά του παράνομου εμπορίου άγριων ζώων...».

Στο πρώτο σκέλος της παραπάνω ερώτησης ζητείται ο εντοπισμός δύο περιπτώσεων ονοματοποίησης, ενώ στο δεύτερο σκέλος ζητείται η μετατροπή της σύνταξης από ενεργητική σε παθητική.

γ. Το ίδιο ισχύει και για τη γλώσσα του κειμένου, καθώς μπορεί να συσχετισθεί η λειτουργία μιας ή περισσότερων λέξεων σε σημεία ενός κειμένου ως προς το επικοινωνιακό αποτέλεσμα που δημιουργούν και ο μετασχηματισμός των χωρίων στο ίδιο ή διαφορετικό υφολογικό επίπεδο με την αναζήτηση συνώνυμων λέξεων ή φράσεων.

Παράδειγμα: Να δικαιολογήσετε την επανάληψη της λέξης «αγωνιζόμαστε» στο τέλος του κειμένου σε σχέση με το θέμα του και την πρόθεση αυτών που υπογράφουν τη Διακήρυξη και να την αντικαταστήσετε με δύο συνώνυμες λέξεις που δεν θα αλλάζουν την πρόθεση αυτών που την υπογράφουν.

(Οκτώβριος 2020: Πανομοιότυπη αναφορά)

δ. Ως προς τα κειμενικά είδη είναι σημαντικό να αντιληφθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες ούτε τα κείμενα, σε όποια μορφή κι αν είναι, αποτελούν κοινωνικές πρακτικές/ διαδικασίες, με τις οποίες κάποιος/-α/-οι/-ες επιλέγει/-ουν σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο να επικοινωνήσουν με κάποιους/-ες για συγκεκριμένο σκοπό (επικοινωνιακή περίσταση). Οι πρακτικές/ διαδικασίες αυτές καθορίζονται από ιστορικές, κοινωνικές, πολιτισμικές συνθήκες (συγκεκριμένο). Οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να διακρίνουν στη μορφή των κειμένων (περιεχόμενο, δομή, ύφος) τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνονται τα παραπάνω επίπεδα (επικοινωνιακή περίσταση και συγκεκριμένο).

(Οκτώβριος 2020: Παραλείπεται η αναφορά)

Ενδεικτικές εκφωνήσεις ερωτημάτων για το δεύτερο θέμα σύμφωνα με τις οδηγίες του ΥΠΑΙΘ (Ισχύει και εδώ η παραπάνω διευκρίνιση: με μαύρο είναι οι ενδεικτικές εκφωνήσεις Ιανουαρίου 2020, με κόκκινο οι αντίστοιχες Οκτωβρίου 2020. Όπου υπάρχει μόνον η εκδοχή με μαύρο σημαίνει ότι δεν προβλέφθηκαν αντίστοιχες εκφωνήσεις τον Οκτώβριο και αντιστρόφως):

1. Ποιες από τις παρακάτω προτάσεις αποδίδουν ορθά απόψεις του συγγραφέα του κειμένου; (Σ ή Λ). Να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σου παραθέτοντας σχετικά αποσπάσματα από το κείμενο.

Ποιες από τις παρακάτω προτάσεις αποδίδουν ορθά απόψεις του συγγραφέα του κειμένου; (Σ ή Λ). Να τεκμηριώσετε την απάντησή σου, παραθέτοντας σχετικά αποσπάσματα από το κείμενο.

2. Στη 2η παράγραφο η συγγραφέας φαίνεται ότι θέλει να π.χ. καταγγείλει. Να επιλέξετε στο κείμενο τρεις (3) κειμενικούς δείκτες που υποστηρίζουν αυτή την επιδίωξη και να εξηγήσετε την επιλογή σας.

3. Αν ο σκοπός του συγγραφέα είναι να ευαισθητοποιήσει τον/την αναγνώστη/τρια του για το πρόβλημα, πώς το επιτυγχάνει; Για την απάντησή σας να παρατηρήσετε τα σημεία στίξης και τα σχήματα λόγου στη σημασία των λέξεων που επιλέγει ο συγγραφέας. Για να τεκμηριώσετε την απάντησή σας να αναφερθείτε με δύο (2) παραδείγματα από το κείμενο στα σημεία στίξης και με τρία (3) παραδείγματα στα σχήματα λόγου που υποστηρίζουν τον σκοπό του συγγραφέα

Αν ο σκοπός του συγγραφέα είναι να ευαισθητοποιήσει τον/την αναγνώστη/τρια του για το πρόβλημα, με ποιους τρόπους (γλωσσικές επιλογές, εκφραστικά μέσα κ.ά.) φαίνεται ότι επιχειρεί να επιτύχει τον σκοπό του;

4. Να ξαναγράψετε ολόκληρη την τέταρτη (4η) παράγραφο του άρθρου μεταφέροντας σε πλάγιο λόγο τα λόγια της Χ που βρίσκονται σε ευθύ λόγο. Τι κερδίζει ή τι χάνει το κείμενο με την αλλαγή αυτή ως προς την πειστικότητά του;

5. Ο συγγραφέας ισχυρίζεται στη 2η παράγραφο: «.....». Να καταγράψεις όλους τους τρόπους πειθούς που αξιοποιεί. Θεωρείς ότι τελικά καταφέρνει να σε πείσει; Να δικαιολογήσεις την απάντησή σου αξιολογώντας την πειστικότητα καθενός από τους τρόπους πειθούς που χρησιμοποιεί η συγγραφέας.

6. Να παρουσιάσεις την οργάνωση του επιχειρήματος στην 1η παράγραφο του κειμένου. (π.χ. Ισχυρίζεται ..... και στηρίζει τον ισχυρισμό της με τη χρήση ενός παραδείγματος/ και στη συνέχεια αιτιολογεί τον ισχυρισμό της.....)

7. Στο παρακάτω απόσπασμα χρησιμοποιεί ο συγγραφέας το α' ενικό πρόσωπο. Να μετασχηματίσετε το κείμενο χρησιμοποιώντας το γ' ενικό πρόσωπο. Τι αλλάζει π.χ. ως προς το ύφος;

Στο παρακάτω απόσπασμα χρησιμοποιεί ο συγγραφέας το α' ενικό πρόσωπο. Να μετασχηματίσετε το κείμενο χρησιμοποιώντας το γ' ενικό πρόσωπο. Τι αλλάζει ως προς το ύφος;

8. Τι πετυχαίνει η αρθρογράφος με τη χρήση του ερωτήματος στην 3η παράγραφο ως προς την οργάνωση του κειμένου και ως προς την αντίδραση του αναγνώστη;

Τι πετυχαίνει η αρθρογράφος με τη χρήση του ερωτήματος στην 3η παράγραφο ως προς την οργάνωση του κειμένου και ως προς την αντίδραση του αναγνώστη

9. Ο ομιλητής εμφανίζεται πολύ βέβαιος για τις απόψεις του. Με ποιες εγκλίσεις, με ποια σχήματα λόγου, με ποιες επιλογές στο λεξιλόγιο δείχνει τη βεβαιότητά του; Να αναφέρετε από ένα παράδειγμα μέσα από το κείμενο για κάθε μια από τις παραπάνω γλωσσικές επιλογές του συγγραφέα. Συμμεριζέστε τη βεβαιότητά του; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Ο ομιλητής εμφανίζεται πολύ βέβαιος για τις απόψεις του. Με ποιες γλωσσικές επιλογές, λέξεις ή φράσεις δείχνει τη βεβαιότητά του; Συμμεριζέστε τη βεβαιότητά του; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

10. Πόσο βέβαιη δείχνει η συγγραφέας του άρθρου για αυτά που παρουσιάζει; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας κάνοντας αναφορά στους τρόπους και τα μέσα πειθούς που αξιοποιεί και στις γλωσσικές επιλογές. Να παρουσιάσετε από ένα παράδειγμα μέσα από το κείμενο για κάθε ένα από τα παραπάνω.

11. Σχετικά με την κατάσταση που παρουσιάζει η δημοσιογράφος στην 4η παράγραφο, πώς θα μπορούσε κάποιος να αμφισβητήσει το άρθρο;

12. Τι εννοεί με τη φράση «.....» η συγγραφέας; Να αποδώσετε το νόημα που δίνετε σε 40-50 λέξεις.

13. Το κείμενο χαρακτηρίζεται για τη μεταφορική χρήση του λόγου και το προσωπικό ύφος, όπως ταιριάζει σ' ένα στοχαστικό δοκίμιο. Να μετατρέψετε το συγκεκριμένο απόσπασμα αξιοποιώντας την κυριολεκτική χρήση του λόγου, κάνοντας το ύφος πιο επίσημο. Υποθέστε ότι το κείμενό σας αποτελεί μέρος μιας εισήγησης σε μια ημερίδα του σχολείου.

Το κείμενο χαρακτηρίζεται για τη μεταφορική χρήση του λόγου και το προσωπικό ύφος, όπως ταιριάζει σε ένα στοχαστικό δοκίμιο. Να μετατρέψετε το συγκεκριμένο απόσπασμα, αξιοποιώντας την κυριολεκτική χρήση του λόγου, κάνοντας το ύφος πιο επίσημο. Υποθέστε ότι το κείμενο σας αποτελεί μέρος μιας εισήγησης σε μια ημερίδα του σχολείου

14. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η συγγραφέας πιθανολογεί για την εξέλιξη της τεχνολογίας. Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σου, έκανε αυτή την επιλογή;

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, η συγγραφέας πιθανολογεί για την εξέλιξη της τεχνολογίας. Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σου, έκανε αυτή την επιλογή;

15. Στην 4η παράγραφο ο συγγραφέας διατυπώνει ένα ακόμη επιχειρήμα για την υποστήριξη της θέσης του. Πόσο πειστικό είναι το επιχειρήμά του; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

16. Ποια νομίζετε ότι είναι η πρόθεση του συγγραφέα στη συγκεκριμένη παράγραφο του κειμένου; Πώς ο τρόπος με τον οποίο επέλεξε να αναπτύξει την παράγραφο υπηρετεί την πρόθεση αυτή;

Ποια νομίζετε ότι είναι η πρόθεση του συγγραφέα στη συγκεκριμένη παράγραφο του κειμένου; Πώς ο τρόπος με τον οποίο επέλεξε να την αναπτύξει, υπηρετεί την πρόθεση αυτή;

17. Να δείξετε τη νοηματική σχέση που έχει ο τίτλος με το υπόλοιπο κείμενο.

Να δείξετε τη νοηματική σχέση που έχει ο τίτλος με το υπόλοιπο κείμενο

18. Βρες δύο γλωσσικές επιλογές στην τέταρτη παράγραφο με τις οποίες ο συντάκτης επιδιώκει να κάνει τον δείκτη να προσέξει το παράδειγμα που παραθέτει. Πώς το παράδειγμα αυτό συνδέεται με το θέμα του κειμένου και την πρόθεσή του;

19. Ποια στάση φαίνεται να έχει ο συντάκτης του κειμένου απέναντι στην παράδοση; Εντόπισε δύο χωρία στα οποία το ύφος του λόγου του είναι ειρωνικό και διερεύνησε αν αυτή του η επιλογή συνδέεται με τη θέση που εκφράζει στο σύνολο του κειμένου.

20. Νομίζεις ότι ο τίτλος του κειμένου είναι κατάλληλος, για να αποδώσει το περιεχόμενό του;
21. Ποιο επικοινωνιακό αποτέλεσμα δημιουργεί, κατά τη γνώμη σου, η επανάληψη της λέξης ... στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου και ποια η σχέση της με το θέμα του κειμένου και την πρόθεση του συντάκτη του;
22. Να ξαναγράψεις το συγκεκριμένο απόσπασμα του κειμένου, αντικαθιστώντας τις υπογραμμισμένες λέξεις/φράσεις με άλλες, που να καθιστούν το ύφος περισσότερο οικείο

Σχόλια για τις ενδεικτικές εκφωνήσεις

1. Αξιοποιούμε τις ενδεικτικές εκφωνήσεις, διότι είναι «θεσμικά» κείμενα.
2. Συμπεριλαμβάνουμε τόσο τις ενδεικτικές εκφωνήσεις Ιανουαρίου 2020 όπως και Οκτωβρίου 2020, διότι δεν θεωρούμε ότι οι μεταγενέστερες –αυτές του Οκτωβρίου- «καταργούν» τις προηγούμενες.
3. Παρατηρούνται διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες ενδεικτικών εκφωνήσεων. Γενικώς οι πιο πρόσφατες είναι λιγότερες καθώς παραλείπονται ερωτήσεις:
  - α) σχετικές με την πειστικότητα, τρόπους πειθούς (π.χ. ερωτήσεις 5, 6, 15)
  - β) σχετικές με τη στάση (π.χ. ερ.19)
  - γ) «ανοιχτού τύπου» (π.χ. ερ. 12/ αλλά εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι τέθηκε τέτοια ερώτηση στις εξετάσεις του Ιουνίου 2020)
  - δ) ορισμένες που επαναλαμβάνονται (π.χ 9 και 10)
4. Με δεδομένο ότι δεν έχουν αλλάξει οι οδηγίες για τη διδασκαλία ούτε και το ΦΕΚ αξιολόγησης νομίζουμε ότι οι παλαιότερες ερωτήσεις –που παραλείπονται στις νεότερες οδηγίες- δεν αποκλείονται.
5. Άλλωστε πολλές από αυτές τίθενται στα κριτήρια της ΠΟΛΥΤΡΟΠΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ και των υπόλοιπων θεσμικών ιστότοπων στους οποίους παραπέμπουν οι οδηγίες (ΠΡΩΤΕΑΣ, ΦΩΤΟΔΕΝΤΡΟ).

Θα προσπαθήσουμε, λοιπόν, να δώσουμε οδηγίες με βάση τα παραδείγματα των συμπληρωματικών οδηγιών του ΥΠΑΙΘ. Αυτά εξειδικεύουν τα πέντε από τα έξι σημεία που παρουσιάζονται στο ΦΕΚ αξιολόγησης. Εκείνο που λείπει αφορά «τη σύγκριση των μη λογοτεχνικών κειμένων ως προς τις θέσεις, τον τρόπο πραγμάτευσης του θέματος, την πειστικότητα, την αποτελεσματική μετάδοση του νοήματος κ.α.». Το ότι παραλείπεται δεν σημαίνει ότι καταργείται ως πιθανό ερώτημα, καθώς ως δραστηριότητα συμπεριλαμβάνεται στις οδηγίες διδασκαλίας. Θα αρχίσουμε, λοιπόν, από αυτό.

I. Σύγκριση κειμένων

Σε μια τέτοια ερώτηση πρέπει να διαβαστεί πολύ καλά η εκφώνηση, τι ζητείται δηλαδή να συγκριθεί. Γιατί άλλο πράγμα είναι η σύγκριση θέσεων και άλλο η «αποτελεσματικότητα» ή η «πειστικότητα» των κειμένων.

1. Ως προς τη σύγκριση θέσεων καλό είναι οι μαθητές να βρουν και να διατυπώσουν με ακρίβεια τη θέση καθενός από τα συγκρινόμενα κείμενα.
2. Με βάση τις θέσεις θα κρίνουν αν οι συγγραφείς συμφωνούν, διαφωνούν, σε μερικά συμφωνούν και σε άλλα διαφωνούν κ.λπ.
3. Η κρίση για τη συμφωνία ή διαφωνία (μερική ή συνολική) πρέπει να τεκμηριώνεται με αναφορές στα εξεταζόμενα κείμενα. Οι αναφορές πρέπει να είναι κατάλληλες και σχετικές με την απάντηση
4. Εάν υπάρχει όριο λέξεων πρέπει να είναι σεβαστό. Σε αυτή την περίπτωση επιλέγονται τα κυριότερα σημεία των κειμένων.

II. Αποτελεσματικότητα του ή των κειμένων

Ο όρος είναι αρκετά ρευστός, δεν αποσαφηνίζεται στο γλωσσάρι και στα νέα ΠΣ. Ωστόσο αναφέρεται σε διάφορα σημεία των ισχυόντων εγχειριδίων της Έκθεσης – Έκφρασης. Με δεδομένο ότι ο όρος «αποτελεσματικότητα» δεν είναι όρος της γλωσσολογίας περιοριζόμαστε να δεχτούμε ότι ένα κείμενο είναι αποτελεσματικό όταν εκπληρώνει, σε ικανοποιητικό βαθμό, ορισμένα κριτήρια. Στην πραγματικότητα κάθε σύνολο λέξεων μπορεί να είναι κείμενο, χωρίς όμως να είναι εξίσου αποτελεσματικό.

Σύμφωνα με τα σχολικά εγχειρίδια τόσο πιο αποτελεσματικό είναι ένα κείμενο ανάλογα με το πόσο³:

- Χρησιμοποιεί ορθά τη γλώσσα (συνοχή και συνεκτικότητα)
- Υιοθετεί το κατάλληλο ύφος, δηλαδή λεξιλόγιο, επίπεδο ύφους (οικείο – επίσημο) ανάλογα με το θέμα, την περίσταση επικοινωνίας, τους δέκτες και το πλαίσιο/ συνθήκες (καταστασιακότητα, διακειμενικότητα).
- Έχει το κατάλληλο περιεχόμενο ανάλογα με τις προθέσεις του συγγραφέα (να εξηγήσει, να πείσει, να ευαισθητοποιήσει κ.λπ.) και τον επιτρεπτό όγκο νέων πληροφοριών. Οι «νέες» πληροφορίες δεν μπορούν να είναι πάρα πολλές ούτε ελάχιστες· και στη μία και στην άλλη περίπτωση παύει το κείμενο να είναι αποδεκτό και άρα αποτελεσματικό (πληροφορητικότητα, προθετικότητα).
- Γίνεται αποδεκτό από τους δέκτες στους οποίους απευθύνεται (αποδεκτότητα). Στην ουσία αποδεκτό είναι ένα κείμενο όταν συνδυάζει τα προηγούμενα. Δηλαδή κατάλληλους δείκτες συνοχής, συνεκτικότητα ιδεών (την επίγνωση των εξωκειμενικών γνώσεων που πρέπει να έχει ο αναγνώστης), τη συνάφεια με άλλα κείμενα, την περίσταση / κατάσταση, τις πραγματικές συνθήκες μέσα στις οποίες παράγεται, την επάρκεια και καταλληλότητα των πληροφοριών, τις προθέσεις / σκοπούς του συγγραφέα. Όταν όλα αυτά υπάρχουν το κείμενο αποκτά νόημα για τον δέκτη· γίνεται αποδεκτό. Αν και διαφορετικοί δέκτες μπορούν να δείξουν διαφορετική αποδοχή για το ίδιο κείμενο.

III. Πειστικότητα του ή των κειμένων (παραδείγματα ερωτήσεων 5, 15)

Η πειστικότητα ενός κειμένου έχει να κάνει με τα επιχειρήματα / ισχυρισμούς που διατυπώνει ο/η συγγραφέας. Πρόκειται για άτυπη επιχειρηματολογία και δεν κρίνεται με τα κριτήρια της τυπικής λογικής. Καλό, ωστόσο, είναι να ελέγχονται:

- οι τρόποι με τους οποίους προσπαθεί να πείσει: λογική, συναίσθημα και ήθος.
- πόσο αποδεκτές είναι οι όποιες προκείμενες χρησιμοποιεί για να φτάσει στο συμπέρασμά του, πόσο αποδεκτό είναι το υλικό του. Το πόσο αποδεκτό είναι το υλικό εξαρτάται και από το δέκτη / κοινό, τις στάσεις, τις αντιλήψεις τους.
- πόσο σχετικές/ συναφείς είναι οι προκείμενες με το συμπέρασμα.
- πόσο επαρκείς σε στοιχεία είναι οι προκείμενες ώστε να εξαχθεί το συμπέρασμα.
- το πλήθος και η ποιότητα των τεκμηρίων.

³ Πρόκειται στην ουσία για τα κριτήρια κειμενικότητας που καθιερώθηκαν από την επιστήμη τη δεκαετία του 1980 και σύμφωνα με το περίφημο μοντέλο Beaugrande και Dressler είναι επτά: συνοχή, συνεκτικότητα, πληροφορητικότητα, προθετικότητα, καταστασιακότητα, διακειμενικότητα, αποδεκτότητα,

Επαναλαμβάνουμε ότι η πειστικότητα ενός επιχειρήματος δεν πρέπει να συγχέεται με την τυπική και λογική ορθότητά του.

IV. Ερωτήσεις σχετικά με τον τίτλο του κειμένου (παραδείγματα ερωτήσεων 17, 20)

Γενικότερα, ένας τίτλος είναι επιτυχής εάν συνδυάζει ποικίλα χαρακτηριστικά, π.χ.:

- πρωτοτυπία
- συντομία
- αντιπροσωπευτικότητα ως προς το περιεχόμενο του κειμένου
- συνδυασμό σημειωτικών επιλογών (μέγεθος, γραμματοσειρά κ.λπ)
- κατάλληλες γλωσσικές επιλογές και στίξη (π.χ. αν περιέχει αριθμούς, ερώτηση, εντυπωσιακές λέξεις /εκφράσεις)
- εάν διεγείρει την επιθυμία του αναγνώστη να διαβάσει το κείμενο

V. Ερωτήσεις λεξικογραμματικές (παραδείγματα ερωτήσεων 3, 4, 7, 8, 9, 10, 13, 18, 21, 22)

Αυτές αφορούν τις ποικίλες εκφραστικές επιλογές του συγγραφέα και ενδέχεται να συσχετίζονται με τις επικοινωνιακές του προθέσεις. Εδώ ανήκουν ερωτήσεις σχετικές με:

- το ρηματικό πρόσωπο
- την έγκλιση και τη σύνταξη, ανάλογα αν θέλει να δείξει βεβαιότητα, μετριασμό της βεβαιότητας, αν θέλει να εκφράσει ορισμένη κρίση/υπόθεση ή να επιβάλει/ να προτρέψει/ κ.λπ.
- την επιλογή ρηματικής ή ονοματικής σύνταξης
- τις λεκτικές επιλογές, τις λειτουργίες της γλώσσας (ιδίως την αναφορική / κυριολεκτική και την ποιητική/ μεταφορική) και το ύφος (οικείο ή επίσημο).
- τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί: σχήματα λόγου, εικόνες, στίξη, ειρωνεία
- την αναζήτηση συνώνυμων λέξεων και εκφράσεων με τον παράλληλο μετασχηματισμό σε πιο οικείο ή πιο επίσημο επίπεδο ύφους
- τη σύνταξη (παράταξη ή υπόταξη/ μικροπερίοδο ή μακροπερίοδο λόγο, ασύνδετο ή πολυσύνδετο) και το ύφος (καθημερινό ή επίσημο/ απλό ή λόγιο) που σχετίζεται με αυτήν
- την επιλογή της ενεργητικής ή παθητικής σύνταξης, τη μετατροπή από τη μία στην άλλη και τη διαφορά στη μεταξύ τους σημασία
- τη μετατροπή από ευθύ σε πλάγιο λόγο
- τη χρήση των ρητορικών ερωτήσεων

Ειδικότερα για τις ρητορικές ερωτήσεις και την ειρωνεία:

α) Οι ρητορικές ερωτήσεις (παράδειγμα ερώτησης 8)

Η ρητορική ερώτηση ή ρητορικό σχήμα είναι ερώτηση που, ουσιαστικά, δεν περιμένει απάντηση ή η απάντηση είναι αυτονόητη (αυτό δεν σημαίνει ότι «απαγορεύεται» να υπάρχει απάντηση). Πρόκειται για υφολογική επιλογή που χρησιμοποιείται πολύ συχνά στον δημόσιο λόγο, γραπτό ή προφορικό. Ο ομιλητής ή ο συγγραφέας μπορεί να απαντά ή όχι την ερώτηση, ανάλογα με τις προθέσεις του. Γενικώς αξιοποιείται για να:

διεγείρει τα συναισθήματα του αποδέκτη

αφυπνίσει και να προβληματίσει

εκφράσει απορία, ειρωνεία, αμφιβολία, αποδοκιμασία, υπόδειξη, συμβουλή, ισχυρή απόφανση

προσελκύσει την προσοχή του δέκτη

β) Η ειρωνεία (παράδειγμα ερώτησης 19)

Πρόκειται για υφολογικό στοιχείο/ εκφραστικό τρόπο κατά το οποίο ένας ομιλητής χρησιμοποιεί λέξεις ή φράσεις με περιεχόμενο εντελώς αντίθετο από αυτό που εννοεί, για να χλευάσει ή να περιπαίξει, να ψέξει, να εκφράσει έντονη αγανάκτηση. Έχει ευρύτατη εφαρμογή και μακρά ιστορία (π.χ. σωκρατική ειρωνεία, ρητορική, δραματική, σεξπηρική ειρωνεία κ.λπ). Σε γενικές γραμμές η ειρωνεία σημαίνει ασυμφωνία ή δυσαρμονία ανάμεσα στις λέξεις και στη σημασία τους, ανάμεσα στις πράξεις και στα αποτελέσματά τους, ανάμεσα στα φαινόμενα και στα πράγματα. Ειδικότερα η λεκτική ειρωνεία επιτυγχάνεται με τη χρήση λέξεων αντίθετα από αυτό που πραγματικά σημαίνουν, με λεκτικές επιλογές αταίριαστες με το κείμενο και τα συμφραζόμενά του.

Ορισμένες τεχνικές πέρα από την επιλογή λέξεων αταίριαστων με το νόημα και τα συμφραζόμενα: κατηγορία μέσω επαίνου, έπαινος μέσω κατηγορίας, υποκριτική συμφωνία, υπονοούμενα / αποσιωπήσεις, υπερτονισμός / μεγαλοποίηση, υποκρίσια / προσποίηση κ.ά.

Τονίζουμε ότι δεν υπάρχουν «έτοιμες» απαντήσεις για όλες τις παραπάνω περιπτώσεις. Πολλές φορές η πρωτοτυπική/ αρχική σημασία που δίνει το λεξικό ή η γραμματική διαφοροποιείται ανάλογα με το κείμενο και τα συμφραζόμενά του. Για παράδειγμα το α' ενικό πρόσωπο μπορεί πρωτοτυπικά να σημαίνει οικειότητα ή εξομολογητικό τόνο, αλλά σε ένα επιστημονικό ή πολιτικό κείμενο μπορεί να δηλώνει απλώς την ευθύνη του συγγραφέα. Σε τέτοια περίπτωση η απάντηση «δηλώνει την οικειότητα» μπορεί να ακούγεται α-νόητη. Ανάλογη περίπτωση είναι η λειτουργία της παρένθεσης (ερώτηση σχετική με τη στίξη): ό,τι περιέχεται σε αυτή δεν είναι πάντα μη σημαντική πληροφορία, μπορεί να περιέχεται πληροφορία – σχόλιο διευκρινιστικό, προσθήκη αναγκαία για το κείμενο.

Σε κάθε περίπτωση το **πώς** (οι γλωσσικές επιλογές, η μορφή) σχετίζεται στενά με το **τι** (το περιεχόμενο, το νόημα).

Επομένως, οι ορθές απαντήσεις προϋποθέτουν να έχει κατανοήσει ο αναγνώστης / μαθητής πολύ καλά το κείμενο.

VI. Η οργάνωση του κειμένου (παράδειγμα ερώτησης 16)

Τα ποικίλα κείμενα οργανώνονται διαρθρώνονται με ποικίλους τρόπους. Άλλα έχουν αυστηρή και λογική οργάνωση και άλλα πιο ελεύθερη. Μπορεί να ζητηθεί η οργάνωση του κειμένου

- προκειμένου για λογικά οργανωμένα κείμενα τα μέρη τους: πρόλογος ή εισαγωγή / κύριο μέρος / επίλογος· το κύριο μέρος μπορεί να περιέχει επιμέρους ενότητες
- στα πιο ελεύθερα κείμενα: το θέμα, οι ιδέες γύρω από αυτό, η σύνδεσή τους
- η οργάνωση παραγράφου και ο σκοπός που αυτή επιτελεί
- οι δείκτες συνοχής του κειμένου, ο τρόπος διάρθρωσης των ιδεών, οι περίφημες διαρθρωτικές λέξεις

VII. Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνείας (παραδείγματα ερωτήσεων 2, 3, 11, 12, 14, 15, 16, 19)

Γενικότερα σε αυτές τις ερωτήσεις μπορεί να ζητηθεί να εντοπιστούν:

- οι σκοποί, οι προθέσεις του συγγραφέα
- οι απόψεις του συγγραφέα

- ο εντοπισμός της θέσης που παίρνει
- οι ισχυρισμοί, τα επιχειρήματα και τα τεκμήρια που χρησιμοποιεί
- ο συσχετισμός των ιδεών με το κοινωνικό - ιστορικό - πολιτισμικό πλαίσιο (οπότε μπορεί να αξιοποιηθεί και το εισαγωγικό σημείωμα –εάν υπάρχει- αλλά και κειμενικές αναφορές)

VIII. Κλειστές ερωτήσεις κατανόησης (παράδειγμα 1)

Σε περίπτωση ερωτήσεων ΣΩΣΤΟΥ/ΛΑΘΟΥΣ ή πολλαπλής επιλογής, πιθανότατα θα ζητηθεί να τεκμηριώσει ο μαθητής την απάντησή του. Το αίτημα της τεκμηρίωσης μπορεί να τεθεί με δύο τρόπους:

- να τεκμηριώσετε παραθέτοντας σχετικά αποσπάσματα από το κείμενο.
- να αιτιολογήσετε την επιλογή σας.

Πιθανότερος τρόπος είναι ο πρώτος. Ο μαθητής πρέπει να επιλέξει το καταλληλότερο απόσπασμα, αυτό που ταιριάζει περισσότερο στην απόφασή του. Στην περίπτωση που το απόσπασμα δεν είναι απολύτως σαφές, αν και είναι το καταλληλότερο, μπορεί να προστεθεί μια πολύ συνοπτική εξήγηση της επιλογής.

Στην περίπτωση που ζητηθεί αιτιολόγηση και πάλι πρέπει ο μαθητής να φροντίσει να είναι σαφής, ακριβής και συνοπτικός, όχι περιττά φλύαρος.

IX. Ανοιχτές ερωτήσεις κατανόησης (παράδειγμα 12)

Σε αυτές τις ερωτήσεις η απάντησή πρέπει να είναι σαφής και ακριβής, πλήρης στο βαθμό που επιτρέπει το όριο των λέξεων. Ο μαθητής πρέπει να φροντίσει να μην αντιγράψει ή παραφράσει το κείμενο, αλλά να γράψει την άποψή /σχόλιό του με δικά του λόγια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

Τροποποίηση της με αρ. πρωτ. 107268/Δ2/03-07-2019 Υ.Α. (Β' 2881) ως προς τον τρόπο εξέτασης του μαθήματος «Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία» της Γ' τάξης ΓΕΛ Αρ. Πρωτ. 124892/Δ2 02-08-2019.

Τεύχος Β' 4441/03.12.2019 ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ 50091.

Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας και των Αρχαίων Ελληνικών στη Γ' τάξη Ημερήσιου Γενικού Λυκείου και Γ' και Δ' τάξεις Εσπερινού Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2020-2021 Αρ. Πρωτ. 134046/Δ2/06.10.2020 με τις εκεί ρουμπρικές αξιολόγησης.

Για το μάθημα της «Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας» Συμπληρωματικές οδηγίες ΥΠΑΙΘ 9/1/2020 Αθήνα, 09-01-2020 Αρ. Πρωτ. 2376/Δ2

Για το μάθημα της «Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας» Συμπληρωματικές οδηγίες ΥΠΑΙΘ 134046/Δ2/06.10.2020

<http://iep.edu.gr/el/graf-b-yliko/geniko-lykeio>

http://iep.edu.gr/images/IEP/Modules/Sj_K2_Extra_Slider/Fakeloi_Ylikou/Neoelliniki-Glossa_G-Lykeiou_Fakelos-Ekpaideutikou.pdf

http://www.iep.edu.gr/images/IEP/Modules/Sj_K2_Extra_Slider/Fakeloi_Ylikou/Neoelliniki-Glossa_G-Lykeiou_Fakelos-Ylikou_Diktya-Keimenon.pdf

<http://politropi.greek-language.gr/>

Κόχιλα, Ι., Κυριακουλάκη, Α., Μουντάνου, Ρ. (2019). *Νεοελληνική Γλώσσα, Γ' Λυκείου*. Αθήνα: Πολύτροπη Αρμονία.

www.agathi.pbworks.com